

RI. SE

SAMHÄLLSBYGGNAD STADSUTVECKLING

Att värdera det som är viktigt. Ett underlag till Boendesegregationsutredningen med fokus på metoden Social Return on Investment (SROI)

Anders Kyrkander, Håkan Cavenius, Stefan Molnar, Tomas Bokström

RISE Rapport 2023:

Att värdera det som är viktigt. Ett underlag till Boendesegregationsutredningen med fokus på metoden Social Return on Investment (SROI)

Anders Kyrkander, Håkan Cavenius, Stefan Molnar, Tomas Bokström

Key words: Social Return on Investment, SROI, Samhällsbyggnad,
Boendesegregation, Kommunal planering, Implementering, Beslutsfattande

Foto på framsidan: Amy West (CC)

RISE Research Institutes of Sweden AB

RISE Rapport 2023:

ISBN:

2023

Innehåll

1	Inledning	2
2	Metod	3
3	Allmänt om SROI	4
4	Erfarenheter från projektet SIGURD	6
4.1	Allmänt om SIGURD och SROI i Backaplan	6
4.2	Redogörelse av SROI-analysen av lägenhetsfördelning i Backaplan	7
4.3	Utmaningar som identifierades i Backaplan	12
5	Diskussion: möjligheter och utmaningar	14
5.1	Utmaningar med SROI i samhällsbyggnad	14
5.2	SROI som del av kommuners styrning- och ledning	15
6	Slutsatser	18
7	Referenslista	21

1 Inledning

Boendesegregation är en stor utmaning i dagens Sverige. År 2022 påbörjades därför den statliga Boendesegregationsutredningen (Fi 2022:20), detta med uppdraget är utveckla förslag för hur boendesegregationen i Sverige kan motverkas och mer jämlika och goda uppväxt- och levnadsvillkor för alla kan främjas.

Som en del i utredningen har Regeringskansliet gett det statligt ägda forskningsinstitutet RISE i uppdrag att bidra med erfarenheter och kunskaper om svenska kommuners förutsättningar att själva analysera, värdera och monetarisera (d.v.s. sätta kronor och ören på) de sociala effekter, nyttor och kostnader/vinster som följer av samhällsbyggnadsinvesteringar, inte minst relaterat till boendesegregation.

RISE uppdrag har specifikt fokuserat på SROI (Social Return on Investment), en metod som breddar traditionella sätt att räkna ut avkastning på investeringar (ROI) genom att sociala kostnader och nyttor inkluderas samt allokeras på olika intressentgrupper, delvis med hjälp av intressenterna själva. Tillämpat på frågan om boendesegregation kan det handla om att bedöma vad intressenter, så som kommuner och fastighetsbolag, tjänar ekonomisk på att förebygga de sociala kostnader som kan följa av boendesegregation (så som brottslighet eller trångboddhet) respektive att uppnå de sociala nyttor som kan följa av en mindre boendesegregation (så som ökad utbildning eller sysselsättning).

RISE uppdrag går ut på att sammanställa, analysera och syntetisera tidigare erfarenheter från såväl egna som andras projekt på området liksom ett urval av aktuell forskning. Utifrån detta ska en diskussion föras om de för- och nackdelar, liksom effekter, som SROI skulle kunna få på samhällsbyggnadsprocesserna. Inte minst ska SROI:s användbarhet

som beslutsstöd i kommunala samhällsbyggnadsprocesser analyseras, detta särskilt avseende bostadsförsörjning och boendesegregation.

Texten är avgränsad till användningen och erfarenheterna av att använda SROI och SROI-inspirerade arbetssätt i specifikt svensk kommunal samhällsbyggnad i allmänhet, med exempel tagna relaterade till boendesegregation.

Rapporten är upplagd på följande vis: I nästa avsnitt beskrivs hur studien har genomförts (avsnitt 2). På detta följer en övergripande beskrivning av metoden SROI, detta utan att relatera den till samhällsbyggnadsområdet (avsnitt 3). I avsnitt 4 redogörs för rapportförfattarnas erfarenheter av att ha genomfört SROI-analyser som varit relaterade till kommunal samhällsbyggnad och boendesegregation. I det efterföljande Diskussionsavsnittet förs en mer generell diskussion om utmaningar och möjligheter med SROI i kommuners samhällsbyggnadsprocesser (avsnitt 5). Efter detta följer ett antal övergripande slutsatser (avsnitt 6).

2 Metod

Arbetet med den här texten har gått ut på att sammanställa, analysera och syntetisera existerande kunskaper om Social Return och Investment i relation till kommunal samhällsbyggnad. Arbetet började i mitten på december 2022 och slutrapporterades i mitten på januari 2023.

Arbetet påbörjades genom att det övergripande syftet och avgränsningarna definierades i dialog med Regeringskansliet. Efter detta påbörjades Del 1 av projektet som gick ut på att ta fram sekundärdata som kunde hjälpa till att bidra till syftet. Mer specifikt gick arbetet här ut på att läsa, analysera och syntetisera ett urval av existerande texter som berör SROI och samhällsbyggnad. Här gjordes av tidsskäl ett urval av texter som två av projektmedarbetarna själva hade varit med och tagit fram i tidigare forskningsprojekt vid namn SIGURD.

Del 2 av projektet handlade om att ta fram primärdata som kunde bidra till syftet. För det första genomfördes två workshops som involverade övriga projektmedarbetare samt ytterligare en RISE-medarbetare specialiserad på samhällsekonomi och med stor erfarenhet från att arbeta med en rad olika kommuner. Workshoppen syftade dels till att få deltagarna att tillsammans reflektera kring möjligheterna att nyttja SROI och andra metoder för samhällsekonomiska beräkningar i relation till kommunal samhällsbyggnad och boendesegregation. Utöver detta genomfördes ett antal informella intervjuer med ytterligare medarbetare vid RISE för att få deras reflektioner om möjligheter att beräkna och monetarisera sociala värden i relation till kommunal sektor och boendesegregation.

I Del 3 av projektet sammanställdes de insamlade insikterna och erfarenheterna i den här rapporten och analyserades relaterat till det övergripande syftet.

På grund av den ringa tid som har funnits att tillgå har arbetet varit begränsat i omfattning vad gäller såväl den primär- som sekundärdata som har hanterats. Detta gör av

naturliga skäl att såväl texten som det underlag som har använts har haft ett begränsat omfång samt ett ensidigt fokus på projektmedarbetarnas egna erfarenheter och reflektioner. Samtidigt har två av projektmedarbetarna, liksom de personer som intervjuats, inte någon tidigare erfarenhet av arbete med just SROI-metoden, vilket har bidragit med ett nödvändigt utifrånsperspektiv. Framförallt bör det ha haft betydelse att projektledaren för arbetet inte har haft sådana erfarenheter, då han också har stått för sammanställande av tidigare litteratur samt har hållit i och dokumenterat workshops och intervjuer. En annan sak som bör ha bidragit till att höja kvaliteten på de slutsatser som har dragits är att projektmedarbetarna har kommit från olika såväl disciplinära som praktiska bakgrunder, vilket har gjort det möjligt för olika perspektiv att stötas och blötas mot varandra. Sammantaget bör texten därför, trots sitt begränsade omfång, kunna göra ett tydligt bidrag vad gäller det övergripande syftet.

Projektledare för arbetet har varit Anders Kyrkander, arkitekt med särskilt fokus på ledning och styrning av samhällsbyggnadsprocesser. Övriga deltagare har varit Håkan Cavenius, expert på värdeberäkningar och digitalisering, Stefan Molnar, forskare inom social hållbarhet och organisering av platssamverkan samt Tomas Bokström, expert på prevention och proaktiva insatser inom välfärdssektorn. Uppdragsgivare och finansär har varit Regeringskansliet. Åsa von Sydow och Elin Blume, projektmedarbetare i Boendese-segregationsutredningen, har utgjort kontaktpersoner.

3 Allmänt om SROI

Det här avsnittet ger en översiktlig beskrivning av SROI-metoden. SROI (Social Return on Investment) är en analysmetod som har utvecklats under de senaste årtiondena som ett sätt att komplettera och åtgärda ett antal uppfattade problem med traditionella metoder för att räkna på investeringar, kostnader och nyttor i verksamheter, program och projekt. Till de uppfattade problemen hör att traditionella metoder tenderar att vara teknokratiska, odemokratiska samt inte visa på underliggande mål- och värdekonflikter mellan olika intressegrupper. Dessa metoder tenderade inte heller att ta frågor kring implementering och praktisk användning av analysresultat i beaktande.

Enkelt uttryckt är SROI utformad för att bredda traditionella ekonomiska kalkylmetoder genom att också räkna på sociala kostnader och nyttor av en viss insats, monetarisera dessa (för att skapa jämförbarhet) samt allokera dem på olika intressentgrupper, detta genom att involvera intressenterna själva i analysen.

Mer specifikt handlar SROI om att synliggöra sociala effekter och värden av interventioner av olika slag, där "sociala värden" bör förstås i termer av engelskans "social", d.v.s. "samhällelig". Med andra ord kan SROI-analyser ta såväl effekter på "människa" som "miljö och klimat" i beaktande.

Arbetet med SROI sker dels genom en partcipatorisk undersökning av effektkedjor genom involverande av intressenter, dels genom en kvantitativ jämförelse av uppnådda vinster (värden) med tillhörande kostnader (inklusive investeringar). Syftet är att genom en kombination av kvalitativa och kvantitativa data utreda en förändrings eller insats uppkomna effekter, deras värden och kostnader samt påvisa följder som ligger utanför den uppenbara kalkylen. En SROI-analys resulterar dels i en "berättelse" om den aktuella

investeringen och det värde som den genererar; dels en beräkning av det ekonomiska värdet, och en summering i den s.k. SROI-kvoten/SROI-värdet, som visar på proportionerna mellan en investering och det värde den skapar, d v s den ”samhällsekonomiska avkastningen”.¹ Nyttan är tänkt att vara av åtminstone två slag: dels bidra till en medskapandeprocess som ökar organisationers och individers kunskap och medvetenhet samt skapar handlingsberedskap givet den fråga som är i fokus, dels att generera en större ekonomisk helhetssyn och jämförbarhet av den aktuella investeringen genom monetarisering av sociala värden.

En SROI-analys kan genomföras antingen som en prognostiserande, framåtriktad analys, eller som en utvärderande, uppföljande analys. Det första alternativet ställer höga krav på väl underbyggda ansatser och hypoteser och det andra alternativet ställer höga krav på korrekta, faktiska (historiska) data att basera analyserna på.

En SROI-analys bygger på följande övergripande principer²:

- Involvera intressenter
- Förstå vad som förändras
- Värdesätt det som är viktigt
- Ta bara med det som är materiellt (d.v.s. relevant)
- Övervärdera inte
- Var transparent
- Verifiera resultatet

Analysen utförs i följande steg:

1. Fastställa omfattning och identifiera viktiga intressenter
2. Kartläggning av resultat och prestationer
3. Identifiera och beskriv effekter
4. Uppskatta yttre påverkan
5. Beräkna SROI-värdet
6. Rapportera och återkoppla till intressenterna

Att SROI-metoden bygger på involvering av intressenter är tänkt att synliggöra orsakssamband såväl generellt som i den specifika kontexten samt öka deltagarnas kunskaper och medvetenhet om det system de verkar i. Detta ska skapa långsiktiga förutsättningar för mer kvalificerade beslutsprocesser. Undersökningen i sig är därmed tänkt att vara engagerande och mobiliserande av centrala intressentgrupper. Utfallet i form av kvantifiering ger också en möjlighet att jämföra påverkan på olika typer av värden i det aktuella beslutet. Dessa värden kan vara reella värden, men det kan också vara schablonvärden eller proxy-värden som mer indirekt kan påvisa en effekt. Ur SROI-perspektiv är det viktigt att indikatorerna inte väljs utifrån vad som är lätt att mäta, utan utifrån relevans.³

¹ Katarina Haugen, Håkan Cavenius, . *Social Return on Investment(SROI) inom stadsplanering och byggd miljö*, RISE rapport 2020:69, 8-10.

² Jenny Löf, *Social Return of Investment (SROI) som värdeberäkningsmetod för strategiska innovationsprojekt*, RISE 2021, 5

³ Löf, *Social Return of Investment (SROI) som värdeberäkningsmetod för strategiska innovationsprojekt*, 10

SROI bygger på en standardiserad process som styrs av tydliga principer och som används på ett likvärdigt sätt oavsett analysobjekt. Det är därmed möjligt att ta fram ett trovärdigt beslutsunderlag som redovisar såväl monetära som icke-monetära värden på samhällsvinster och -kostnader för olika intressenter, inte endast för den part som står för investeringen, och ger därmed möjlighet att förstå effekterna i ett bredare sammanhang. Kvantifieringen sker inte nödvändigtvis i monetära termer, men som varande det vanligaste sättet att mäta värde läggs mycket möda ner på att översätta påverkan till ekonomisk vinst/kostnad. Effekter som inte kan monetarieras kan poängsättas och effekter som inte trovärdigt kan kvantifieras kan beskrivas kvalitativt, dvs genom text och visualiseringar. Intressentperspektivet har en central betydelse som utgångspunkt för SROI-analysen, då det är genom involveringen av dessa som viktiga parametrar definieras och i viss mån kvantifieras. Detta är tänkt att generera mer trovärdiga och verklighetsnära analyser än traditionella mer teknokratiska analyser, så som investeringskalkyler och kostnads-nyttö-analyser. Det är också tänkt att generera potential för stärkt medborgainflytande, delaktighet och relevans jämfört med andra liknande metoder.⁴ Att effekterna bryts ner på respektive intressentgrupp och dokumenteras är menat att leda till tydlighet och transparens. I grunden kan SROI därmed sägas utgöra en form av partiparticipatorisk och förändringsfokuserad kostnads-intäktsanalys.

Till dags dato har SROI-metoden använts i en lång rad olika branscher, länder och sammanhang, men främst i den anglosaxiska delen av världen och kopplat till ideell sektor. Under de senaste åren har dock allt fler praktiska exempel, liksom forskningsstudier, genomfört med fokus på SROI i offentlig sektor, respektive i relation till samhällsbyggnadsfrågor⁵).

4 Erfarenheter från projektet SIGURD

Det här avsnittet diskuterar ett antal förutsättningar för att nyttja SROI i samhällsbyggnadsprocesser i allmänhet och kommuner i synnerhet. När det varit möjligt har exempel relaterat till boendesegregation givits.

4.1 Allmänt om SIGURD och SROI i Backaplan

Det Vinnova-finansierade projektet SIGURD (kring samhällsbyggnadsinvesteringars effekter och värden) hade som utgångspunkt att undersöka och utveckla nya metoder för att styra hållbarhetsfrågor inom samhällsbyggandet. Efter en inledande explorativ fas kom projektet specifikt att fokusera på SROI-metodikens och dess användbarhet och genomförbarhet i kommunala stadsplaneringsprocesser. En viktig utgångspunkt i det här arbetet var att undersöka möjligheten att integrera SROI, eller tankar från SROI, i befintliga kommunala processer, styr- och ledningssystem. Detta som ett sätt att

⁴ Haugen, Cavenius . *Social Return on Investment(SROI) inom stadsplanering och byggd miljö* , 15-17.

⁵ Haugen, Cavenius . *Social Return on Investment(SROI) inom stadsplanering och byggd miljö*, 9

möjliggöra förändrade arbetssätt och nya insikter och underlag som ofta saknas på grund av för snäva perspektiv och ekonomiska kalkyler, inte minst exploateringskalkyler.

En av projektets delar var att undersöka möjligheten till en (monetär) kvantifiering av sociala effekter i byggandet av nya stadsdelar, detta med Backaplan i Göteborg som exempel. Initialt berörde fallstudien att titta på effekterna av Backaplan i sin helhet, en process som initierade flera detaljplaner och alltifrån frågor kring friytetillgång till parkeringar, kommunal service, kultur och bostäder. Efter hand blev det dock tydligt att en sådan undersökning skulle bli allt för omfattande, varför beslutet togs att avgränsa SROI-analysen.⁶

Efter en systematisk urvalsprocess där, i enlighet med SROI-metodiken, intressenter från olika kommunala förvaltningar och bolag deltog, begränsades studien till två tänkta insatser och frågeställningar: byggandet av en ny gång- och cykelbro som förbinder Hisingen med centrala staden, samt införande av en tänkt fördelning av lägenhetsstorlekar i Backaplan. Bland de urvalskriterier som användes hördes att frågan skulle vara metodologiskt möjlig att undersöka samt att kommunen skulle ha rådighet över den inom ramen för detaljplaneringsprocessen. Dessutom skulle studien ta sig an någon av de centrala samhällsutmaningar som kommunen var ställd inför, vilket i båda de analyser som kom att genomföras var frågan om rumslig segregation. Analysen av fördelning av lägenhetsstorlekar hade dessutom specifikt fokus på frågan om boendesegregation, varför denna nu kommer att beskrivas i lite mer detalj.

4.2 Redogörelse av SROI-analysen av lägenhetsfördelning i Backaplan

Bakgrund

Utgångspunkten var att kommunen hade funnit att de ekonomiska kalkyler som såväl privata fastighetsägare som kommunen använde, under senaste åren hade lett till en stark övervikt mot byggandet av små lägenheter, företrädesvis ettor och tvårumslägenheter, detta med en snittyta på ca 60 kvadratmeter. Enligt kommunens egen analys hade detta skapat en väsentligt annorlunda befolkningsstruktur än den man planerat för. Som exempel hade man, i det närliggande nybyggda området Kvillebäcken, trots en strävan att få en bättre mix av stora och små lägenheter fått en tydlig dominans av små lägenheter (60% av bostäderna var av detta slag). Inför detaljplaneringen av kommande bostadsområden hade staden en önskan att undersöka effekterna av den struktur detta skapar för exempelvis demografi, service och sociala förutsättningar. Enligt kommunens egen hypotes hade utvecklingen mot byggande av mindre lägenhetsstorlekar en rad olika negativa effekter, bland annat att köpstarka småbarnsfamiljer i princip tvingades lämna stadsdelen när de fick fler barn, och kommunen som helhet, vilket ledde till att enskilda stadsdelar så som Kvillebäcken och Backaplan, liksom Göteborg som helhet, blev mer socioekonomiskt segregerade.

⁶ Håkan Cavenius, *Att värdera social och miljömässig påverkan av stadsbyggnadsinvesteringar*, RISE 2021, 12-13

När det gäller själva genomförandet av SROI-analysen av lägenhetsfördelning leddes arbetet av en mindre operativ grupp bestående av medarbetare från RISE och Göteborgs stad. En medarbetare från White arkitekter, med erfarenhet från SROI deltog också. En större grupp med representanter från olika förvaltningar och bolag i staden bidrog med att ta fram underlag och analyser. Analysen följde de traditionella stegen och principerna i SROI (se avsnitt 3 ovan). I det följande beskrivs dock enbart ett urval av de aktiviteter som genomfördes.⁷

Avgränsning av analysens omfattning

Arbetet inleddes med att analysens omfattning definierades och avgränsades, vilket inte minst innefattade att skapa sig en förståelse för stadsdelen och liggande planer för stadsdelen utifrån liggande planprogram och pågående detaljplanarbete. Hit hörde bland annat att i textform beskriva planerade bostäder och lägenheter, men också socioekonomiska och demografiska variabler. Ur ett boendesegregationsperspektiv blev det inte minst viktigt att definiera stadsdelens möjliga beroenden och kopplingar till andra platser och områden i Göteborg, liksom till berörda kranskommuner.

Kartläggning och prioritering av intressenter

Tidigt i processen kartlades också intressenter. Detta gjordes genom en relativt omfattande process bestående av flera workshops med den breda arbetsgruppen med tillhörande skrivbordsarbete mellan varje workshoptillfälle. Så som i regel är fallet med SROI togs en lång lista med intressenter fram, vilken i nästa steg avgränsades till ett fåtal intressenter som bedömdes vara mest berörda av den framtida lägenhetsfördelningen i Backaplan. Två centrala intressentgrupper var existerande boende i angränsande områden, samt framtida boende i Backaplan. Existerande boende i angränsande områden eftersom Backaplans framtida befolkningssammansättning (vilken bland annat var avhängig av lägenhetsfördelningen) bedömdes kunna få effekter även på omkringliggande områden. Framtida boende i Backaplan, eftersom deras livsvillkor i högsta grad skulle påverkas av om de levde i en stadsdel med större andel mindre lägenheter eller inte, och därmed med större eller mindre socioekonomisk blandning.⁸

En annan central intressentgrupp var de fastighetsbolag som deltog i utvecklingen av Backaplan, inte minst för att deras ekonomiska kalkyler förväntades komma att påverkas av lägenhetsfördelningen, och därmed befolkningssammansättningen. Även Göteborgs stad identifierades som central, där ett urval av olika förvaltningar och bolag kom att behandlas som separata intressenter, då dessa på olika sätt, och i olika utsträckning, berördes av Backaplans framtida lägenhetsfördelning, då detta bedömdes komma att påverka exempelvis utgifter för social service, underhåll av offentliga miljöer m.m.⁹

Slutligen identifierades ytterligare ett antal centrala intressentgrupper, kommunens olika förvaltningar, lokal handel/service, Trafikverket, Västra Götalandsregionen och Polisen, då deras utgifter på olika sätt bedömdes komma att påverkas av lägenhetsfördelningen.¹⁰

⁷ Cavenius, *Att värdera social och miljömässig påverkan av stadsbyggnadsinvesteringar*, 15-30

⁸ Cavenius, *Att värdera social och miljömässig påverkan av stadsbyggnadsinvesteringar*, 16, 18.

⁹ Cavenius, *Att värdera social och miljömässig påverkan av stadsbyggnadsinvesteringar*, 19.

¹⁰ Cavenius, *Att värdera social och miljömässig påverkan av stadsbyggnadsinvesteringar*, 16,17.

Framtagande av effektkedjor

Parallellt togs också effektkedjor (också kallat förändringsteorier) fram. Processen liknade intressentkartläggningen, på så sätt att workshops genomfördes med skrivbordsarbete däremellan. För var och en av de centrala intressentgrupperna togs hypotetiska effektkedjor fram, d.v.s. beskrivningar av hur intressentgrupper skulle komma att påverkas negativt respektive positivt av olika lägenhetsfördelningar (större andel, respektive mindre andel, små lägenheter). Effektkedjorna beskrevs i textformat samt visualiserades i PowerPoint.¹¹

När det gäller existerande boende i angränsande områden gjordes en bedömning av att dessa bland annat skulle komma att påverkas negativt om den tänkta planen med stor andel mindre lägenhetsstorlekar genomfördes. Detta skulle leda till ett mer homogent område med stor andel mindre hushåll (studenter, ensamstående m.fl.) som flyttar oftare, något som skulle leda till ett område med färre som kände platstillhörighet. Detta skulle få negativa effekter på tryggheten i områden och därmed i närområdena. En positiv effekt av större andel mindre bostäder skulle dock vara att just målgrupper så som studenter, ensamstående m.fl. erbjöds boende i en relativt central del av staden.

Framtida boende bedömdes komma att påverkas positivt av den ökade mellanmänniska tillit och trygghet i stadsdelen som skulle följa av en större framtida blandning av lägenhetsstorlekar och därmed minskade boendesegregationen. På samma sätt skulle smålägenheter leda till anonymitet, otrygghet i det offentliga rummet, rädsla, färre sociala relationer, samt tvinga en stor andel av de boende att flytta med tiden när deras livsförutsättningar förändrades. Trångboddhet förväntades också bli en central aspekt här som även kunde komma att påverka en sak som skolresultat negativt.¹²

Fastighetsbolagen bedömdes på kort sikt påverkas positivt med en större andel mindre lägenhetsstorlekar i Backaplan då detta var ett sätt att få ut mer ekonomisk vinst per kvadratmeter. Hypotesen var att exploateringsvinsten skulle komma att minska vid en större blandning av lägenheter, vilket skulle ge svårigheter i relation till traditionella ekonomiska kalkyler. I längden gjordes dock en bedömning att fastighetsbolagen, eller mer specifikt framtida fastighetsägare, skulle påverkas positivt i en plats med större socioekonomisk blandning, då detta bland annat skulle minska det slitage och skadegörelse i fastigheter som uppkommer av stor omflyttning och bristande ansvarstagande och platstillhörighet.¹³

När det gäller kommunen bedömdes olika förvaltningar och bolag påverkas på olika sätt. Park- och naturförvaltningen bedömdes exempelvis få ökade kostnader för underhåll och skötsel om Backaplan blev en plats med stora omflyttningar av befolkning och färre som kände platstillhörighet. Dock förväntades de komma att påverkas positivt om det bodde färre barn i stadsdelen som slet på utemiljöerna. Fastighetskontorets intäkter förväntades komma att påverkas av att fastighetsägare (på kommunal mark) fick ökad lönsamhet. Trafikkontoret förväntades få ökade kostnader för investeringar och underhåll av infrastruktur med färre stora lägenhetsstorlekar gick argumentet. Detta för att fler då skulle pendla från kranskommuner än bo kvar i området. På samma sätt som

¹¹ Cavenius, *Att värdera social och miljömässig påverkan av stadsbyggnadsinvesteringar*, 9

¹² Cavenius, *Att värdera social och miljömässig påverkan av stadsbyggnadsinvesteringar*, 18.

¹³ Cavenius, *Att värdera social och miljömässig påverkan av stadsbyggnadsinvesteringar*, 19.

med Park- och naturförvaltningen skulle också kostnaderna för skötsel och underhåll av Trafikkontorets mark öka om Backaplan blev en plats med mindre platstillhörighet och känsla av ägandeskap.¹⁴

När det gäller handel/service i Backaplan var hypotesen att vissa typer av handel skulle få svårt att etablera sig i ett mer homogent område som följd av större andel små lägenhetsstorlekar. Dessutom skulle de få sämre lönsamhet och svårt att vara kvar på platsen vid många smålägenheter, bland annat för att barn och unga konsumerar mindre. Trafikverket förväntades få ökade kostnader med färre stora lägenheter genom ökad pendling (och därmed ökat underhåll för infrastruktur). Västra Götalandsregionen bedömdes komma att få minskade sjukvårdskostnader med den minskade kriminalitet och ohälsa som skulle resultera av blandade lägenhetsstorlekar. Samtidigt var hypotesen att kostnaderna skulle öka till följd av fler barn och äldre som fler trafikolyckor som följd. Slutligen gjordes en bedömning att polisen skulle få minskade kostnader som resultat av den ökade tillit som uppstår av blandade lägenhetsstorlekar.¹⁵

Insamling och analys av data

Ur ett SROI-perspektiv var framtagandet av effektkedjorna samma sak som att kommunens förändringsteori(er) tog fram, d.v.s. teorier om hur en viss insats (fler eller färre små lägenheter) hypotetiskt skulle kunna komma att ge olika positiva och negativa effekter. Kommande steg i SROI (steg 2-5 i den formella SROI-processen, se ovan) syftar till att på olika sätt verifiera, falsifiera eller förbättra förändringsteorierna. Det finns inget färdigt svar på hur detta äger rum, men det, som i alla studier, går ut på att samla in olika former av primär- och sekundärdata, att analysera denna och skriva ihop analysen. I SROI-sammanhang talas det ofta om att arbetet går ut på att lägga ett pussel och bygga en ”berättelse” om de förändringar som bedöms uppstå av insatsen.¹⁶

Ett centralt steg i Backaplan kom här att bli att i detalj definiera vad det var för insatser som faktiskt skulle bedömdas och räknas på. Detta gjordes, i enlighet med SROI-principen om att involvera intressenterna, i dialog med fastighetsbolagen samt de delar av kommunen som var specialister inom området. Detta resulterade i att beslutet togs att två scenarion (d.v.s. två olika insatser) skulle analyseras i detalj. Det första scenariot var nollscenariot, d.v.s. den lägenhetsfördelning som förväntades komma att resultera av planerna så som de såg ut idag. Detta s.k. nollscenario skulle innefatta byggandet av 5600 lägenheter i Backaplan med en snittyta på 60 kvm/lägenhet. Alternativscenariot, skulle innebära byggandet av något färre lägenheter (4500 stycken totalt), men dock fler med större yta (75 kvm/lägenhet i snitt).¹⁷

I det här skedet skedde också en ytterligare avgränsning av intressenter, när det blev tydligt att analysen annars skulle bli allt för omfattande. Det fick som effekt att handlare/service, polisen, Trafikverket och Västra Götalandsregionen lyftes bort från analysen.

Insamlingen av datan gick till på två sätt. För det första genom insamling av primärdata. Här genomfördes s.k. expertintervjuer med individer som på olika sätt var experter på

¹⁴ Cavenius, *Att värdera social och miljömässig påverkan av stadsbyggnadsinvesteringar*, 20-22

¹⁵ Cavenius, *Att värdera social och miljömässig påverkan av stadsbyggnadsinvesteringar*, 16,17

¹⁶ Cavenius, *Att värdera social och miljömässig påverkan av stadsbyggnadsinvesteringar*, 22 ff.

¹⁷ Cavenius, *Att värdera social och miljömässig påverkan av stadsbyggnadsinvesteringar*, 28,29.

frågor kring lägenhetsfördelning, bostäder, boendesegregation m.m. på kommunen. Dessutom genomfördes intervjuer med boende i närområdet, d.v.s. experter på vad det innebär att bo och leva i närområdet idag, men också det närmaste vi kommer experter på vad det kan komma att leva i Backaplan i framtiden. Slutligen genomfördes fokusgrupper med fastighetsbolagen i grupp, samt individuella intervjuer med fastighetsbolagen var för sig. Dessa representerade expertis kring fastighetsekonomi, fastighetsförvaltning- och förvaltning m.m. Dessutom genomfördes enskilda intervjuer med ytterligare ett antal experter som inte utgjorde intressenter för processen. T.ex. med en segregationsforskare och en expert på fastighetsförmedling. Merparten av samtalen med intressenter syftade dock inte bara till att generera primärdata, utan också till att, vilket ur SROI-perspektiv är centralt, involvera intressenter i datainsamlingen.¹⁸

För det andra samlades sekundärdata in. Hit hörde sökning i forskningsdatabaser efter relevanta studier från vilka relevanta indikatorer, schablonvärden och proxydata kunde användas. Inläsning av relevanta rapporter producerade av Göteborgs stad med fokus på flyttkedjor, boendemönster m.m. Även nationella registerdata nyttjades, så som den från Statistiska Centralbyrån (SCB) och Svensk Mäklarstatistik. Ett centralt steg i sammanhanget var även att två forskare från Chalmers som arbetade med så kallade Space Syntax-analyser, involverades. Detta är en form av nätverksanalyser som med hjälp av data av gatunätet genererar kunskaper om i vilken utsträckning olika platser i en stad är kopplade till varandra. Att på detta sätt integrera SROI-analysen med en Space Syntax-analys blev inte minst centralt relaterat till frågan om boendesegregation, eftersom segregationen i Backaplan som vi har sett i högsta grad är avhängig av stadsdelens relationer till övriga staden, liksom kranskommuner.¹⁹

Processen med att ta fram och analysera denna data pågick i flera månader i en process som är allt för omfattande att beskriva här.²⁰ För att säga någonting om resultatet så kan nämnas att analysen i slutändan kom att resultera i skriftliga berättelser om effekterna för var och en av ovan nämnda intressentgrupper. I linje med så som är fallet med kvalitativ forskning togs dessa fram genom att de olika datamängderna granskades, diskuterades och sattes ihop till narrativ över hur förändring förväntas ske som bedömdes vara så trovärdiga som bara gick. Ur ett SROI-perspektiv är dessa kvalitativa berättelser centrala och värdefulla, och går hand i hand med de kvantitativa analyserna.

Enbart ett urval av dessa berättelser och effektkedjor kom att kvantifieras i slutändan, samtidigt som enbart några av dessa gavs ett monetärt värde. Det var enbart för intressenterna boende och fastighetsbolag som arbetsgruppen i slutändan lyckades värdera merparten av de identifierade effekterna. För att ge ett exempel gjordes en bedömning att alternativscenariot för fastighetsbolagen skulle komma att ge ett ackumulerat värdetillskott på +223 mkr över en 15-årsperiod. Totalt, för samtliga intressentgrupper om inkluderas i den kvantitativa kalkylen, gjordes en bedömning att alternativscenariot skulle utgöra ett ackumulerat värdetillskott över 15 år (nuvärdesberäknat) på knappt 300 MSEK. Detta innebär med andra ord att den minskade boendesegregation som bedömdes komma att uppstå med fler stora lägenheter även skulle kunna gå att räkna hem ekonomiskt på sikt för åtminstone vissa av intressenterna. Samtidigt är detta ett resultat som bör tas emot med stor försiktighet,

¹⁸ Cavenius, *Att värdera social och miljömässig påverkan av stadsbyggnadsinvesteringar*, 7,8.

¹⁹ Cavenius, *Att värdera social och miljömässig påverkan av stadsbyggnadsinvesteringar*, 32,33.

²⁰ Cavenius, *Att värdera social och miljömässig påverkan av stadsbyggnadsinvesteringar*, 34-38.

inte minst givet ett det bara inkluderade några intressentgrupper och därmed effektkedjor, något som diskuteras närmare i nästa avsnitt.²¹

Avslutningsvis kan nämnas att effekterna för Göteborgs stad med andra ord inte kvantifierades inom projektet, detta av tids- och resursskäl samt svårigheter att få fram existerande data från ett urval av kommunens olika förvaltningar. Däremot bedömdes effekterna komma att bli så viktiga för kommunen att arbetet med att kvantifiera och monetarisera dessa effekter togs upp igenom i ett kompletterande mindre projekt i vilket två av rapportförfattarna deltar. Detta för att ytterligare komplettera bilden och analysera de eventuella (förvaltningsekonomiska) effekter och värden som påverkar de olika förvaltningarna inom staden, såsom socialtjänst, äldreomsorg, skola och förskola. Eftersom detta arbete i nuläget är pågående finns det dock än så länge inget resultat att redovisa eller utvärdera.

4.3 Utmaningar som identifierades i Backaplan

Under arbetet med lägenhetsfördelningsanalysen dök en lång rad utmaningar om av fördelningen av lägenhetsstorlekar visade sig vara en mycket komplex fråga med svårdefinierade effektkedjor.²²

Den största svårigheten berörde identifiering och val av rätt indikatorer, data och värdering av effekter. Framtagandet av så kallade proxies/närmevärden innebar, som beskrivits tidigare, ett så stort och tidskrävande arbete att man för huvuddelen av effekterna tvingades nöja sig med ovan nämnda beskrivningar av och berättelser kring orsakssamband. Endast de indikatorer som redan tidigare i andra sammanhang hade redovisats i monetära termer kunde konkretiseras. Exempelvis fanns beräkningar på ökade kostnader för slitage och underhåll i samband med omflyttning, vilken antogs öka som ett resultat av ett mer ensartat lägenhetsutbud. Den beräknade SROI-kvoten får därmed anses kraftigt underskatta det faktiska värdet. På kostnadssidan finns de minskade försäljning- och marknadsvärden som kommer av färre men större lägenheter och därmed minskade fastighetsvärden som antas föreligga i försäljningstillfället. Det saknades också möjlighet att kvantifiera eventuella positiva effekter som kan komma av ett antagande om långsiktigt högre eller stabila fastighetsvärden som ett resultat av ett mer stabilt och välfungerande område som en ökad blandning av lägenhetsstorlekar antas medföra, då det långa tidsperspektivet skapar osäkerhet kring antaganden av detta slag.²³

Som ytterligare exempel på effekternas komplexitet kan så här i efterhand frågan kring trångboddhet nämnas. En av de effekter som av arbetsgruppen förväntades uppstå av trångboddhet är risken för ökade konflikter inom hushållet. Detta kunde i sin tur antas öka antalet skilsmässor, öka den psykiska ohälsan, medföra att unga valde att vistas utanför hemmet i icke-organiserade sammanhang i högre omfattning, minska tilliten mellan föräldrar och barn och därmed förutsättningarna för gott föräldrastöd, leda till sämre förutsättningar för skolarbete etc. För att monetarisera dessa skulle krävas att man beräknade en kostnad för var och en av dessa effekter: vad kostar en skilsmässa för hushållet, vad kostar den för samhället? Hur stor är ökningen på grund av faktorn

²¹ Cavenius, *Att värdera social och miljömässig påverkan av stadsbyggnadsinvesteringar*, 30,31.

²² Knut Fahlén, *Tillämpning av metoden SROI för hållbar stadsutveckling*, Ekan 2021, 18,19.

²³ Cavenius, *Att värdera social och miljömässig påverkan av stadsbyggnadsinvesteringar*, 40,41

bostadsyta per person? Vilka andra faktorer spelar roll för förutsättningarna att hålla ihop som par? Hur stor del av skolresultaten beror på föräldrarnas bakgrund och förankring, hur stor del beror på skolans förmåga att utföra sitt kompensatoriska uppdrag och hur stor del handlar om att man saknar studiero i bostaden? Och så vidare. Det finns en uppenbar risk att trångboddhet genererar sociala kostnader, men att till fylles beskriva påverkansgrad och storlek i monetära termer visade sig inom SIGURD bli en alltför komplex uppgift, varför enbart en kvalitativ beskrivning togs fram.

Till detta kom ytterligare några utmaningar nämligen att:

- Fallstudierna tillämpades i en ny och komplex kontext utan egentliga förebilder;
- Delar av arbetsgrupperna och den kommunala organisationen saknade tidigare erfarenhet av att arbeta med SROI-metodik;
- Studiens mål var en prognostiserande analys, vilket i sig innebär en utmaning vad gäller hypotesbyggande och antaganden.
- Samhällsbyggnadsprojekt har en verkan över mycket lång tid, vilket ökar osäkerheten kring framtida utveckling på såväl samhälls- som områdesnivå. Det gör även att antaganden av framtida vinster av projektet skulle behöver föras tillbaka i form av nuvärdesanalyser.
- Studieobjektet var en helt ny stadsdel. Vilket innebar att ett nolläge saknades för jämförelse, även om befintliga stadsdelar med liknande karaktär identifierades och studerades i analysarbetet. Tillskapandet av en ny stadsdel innebär dessutom att det man hade att hantera i viss utsträckning berörde framtida intressenter, som alltså inte i egentlig mening är möjliga att inkludera eller kanske ens definiera i analysarbetet.
- En bred analysram med effektkaskader snarare än effektkedjor innebar svårighet att definiera och avgränsa indikatorer och värden.

Det här avsnittet har erbjudit ett exempel på hur det kan gå till när en kommun genomför SROI-analys inom ett samhällsbyggnadsprojekt med syfte att ta sig an boendesegregation. I nästa del förs en mer övergripande diskussion om möjligheter och utmaningar med ett sådant arbetssätt.

5 Diskussion: möjligheter och utmaningar

I det här avsnittet lämnas Backaplanstudien därhän och en mer generell diskussion förs om utmaningar och möjligheter för kommuner att arbeta med SROI i samhällsbyggnadssammanhang. Diskussionen bygger i stor del på de resonemang som fördes i samband med workshops och intervjuer som har genomförts i olika sammanhang och projekt.

5.1 Utmaningar med SROI i samhällsbyggnad

En heltäckande och fullständig SROI-analys av en mer komplex frågeställning bedömer vi från våra erfarenheter vara alltför resurskrävande för att metoden skall kunna appliceras som generellt verktyg för beslutsprocesser inom det kommunala samhällsbyggnadsuppdraget. Resurserna krävs framför allt för insamling av nödvändiga data, vilket är både tidsödande och komplext, och kräver således tid, finansiering och kompetens. För mer komplexa projekt är det inte rimligt att tro att organisationen kan besitta tillräcklig egen kompetens eller resurser, utan externt expertstöd kommer att krävas. Den största utmaningen ligger ofta i att värdera och monetarisera i de identifierade effekterna. Svårigheten består delvis av att identifiera och definiera rätt indikator att mäta, dels i att avgöra hur denna ska monetariseras men framför allt att hitta relevanta och användbara data för skapandet av detta värde.²⁴ För att SROI ska kunna integreras i de kommunala styr- och ledningssystemen krävs såväl förenkling som anpassning.

Det är också skillnad på om det är frågan om en prognostiserande analys eller om det är en utvärderande analys, och detta påverkar de krav som ställs på en kommuns arbetsprocesser, styr- och ledningssystem samt de datakällor som ska användas.

En approach som skulle kunna generera en uppenbar fördel för kommunerna är en anpassad metodik för att analysera den direkta eller indirekta kostnadspåverkan på kommunens verksamhetsområden såsom socialtjänst, fastighetsförvaltning, skola och omsorg. Dessa snävare analysramar innebär en klar förenkling, även om de givetvis också innebär att viktiga intressenter utelämnas. I SIGURD visade sig även detta svårt att få fram trovärdiga data för. Kommunens förvaltningar planerar och mäter sin verksamhet utifrån politiska mål och ansvarsområden och kommunalekonomisk redovisning sker därmed sektorsindelad och utifrån en förvaltande ekonomistyrning, vilket gör att överblick över kostnadssamband och olika faktorerers påverkan saknas. Detta gör monetariseringen arbetskrävande även för analys av kommuninterna kostnader och vinster.

²⁴ Haugen, Cavenius, Social Return on Investment (SROI) inom stadsplanering och byggd miljö, 15.

5.2 SROI som del av kommuners styrning- och ledning

Ekonomistyrning med stöd av SROI

Som nämnts ovan behöver SROI (eller liknande metoder) integreras på ett lämpligt sätt i det kommunala styr- och ledningssystemet för att kunna bidra till en förändring. Frågan är hur detta kan ske, och i vilka situationer och skeden som metoden kan och bör användas? För de kommunala beslutsfattarna finns en utmaning i att synliggöra budgetpåverkan över tid. I den kommunala budgetprocessen hanteras investeringar och driftskostnader separerat. Komplexiteten och påverkan av omvärldsfaktorer och nationella system leder till att man i hög grad förlitar sig på en utfallsbudget för driften och en ram grundad på utrymmet för framtida avskrivningar för investeringar. Tidshorisonten är ett år i taget, med en utblick mot kommande tre till fem år. Inom det fönstret ryms sällan färdigställandet av den samhällsbyggnadsinvestering man tar beslut om, och i ännu lägre grad de långsiktiga sociala effekterna. Man har alltså svårt att synliggöra effekterna av ett större stadsutvecklingsprojekt i budgetarbetet bortom det som rör drift och underhåll, och de värden som redovisas förblir abstrakta i relation till den dagsekonomiska verkligheten.

SROI som stöd för projektekonomi respektive driftsekonomi

Vid planläggning av nya områden tas en exploateringskalkyl fram där projektets ekonomiska genomförbarhet analyseras. Denna ser oftast endast till investerings- och försäljningsfaserna. Avskrivningar av anläggningstillgångar hålls redovisningsmässigt isär från omsättningstillgångar, och projektet redovisar därmed en vinst vid försäljning, medan kostnaden fördelas efter avskrivningsperiod.

Under det senaste decenniet har ett stort antal kommuner och regioner infört eller gjort försök med så kallade sociala investeringsfonder (ESO 2020:1 Med framtiden för sig – en ESO-rapport om sociala investeringar). Dessa syftar till att möjliggöra angelägna satsningar på sociala insatser som förväntas medföra lägre kommunala kostnader på sikt. I SOU 2021:75 föreslogs att en resultatutjämningsreserv kan användas för att finansiera en social investeringsfond. Även om sociala insatser inte kan skrivas av på motsvarande vis som fysiska investeringar pekar ovan på möjligheten att även vid stadsutvecklingsprojekt göra kalkyler på eventuella sociala effekter som kan förväntas påverka kommunens kostnader över tid. En sådan kalkyl kan ge ett värdefullt komplement till övriga beslutsunderlag inför ett investeringsbeslut.

Vid beslut om exploatering/investering redovisas ofta även en beskrivning av tillkommande driftskostnader samt påverkan på rullande underhållspotter. Kalkylerna är ett arbetsmaterial fram till fastställt planförslag och revideras löpande under arbetet med detaljplan. Vid större projekt beräknar man utifrån en demografisk prognos även den mest uppenbara påverkan på kommunal driftsekonomi så som förändring i skatteunderlag och kostnader för utökad grundläggande välfärdsproduktion, t ex skolor och förskolor. Dessa beräkningar är dock mer mekaniska än reflekterande, och oftast saknas feedbackloopar helt.

SROI-metodiken bör användas parallellt genom hela processen, det vill säga från planarbetets tidiga skeden och med utrymme för att genomföra reviderade kalkyler. SROI-metodikens uppdelning på intressentsnivå kan integrerad i kommunens styr- och ledningssystem stödja välgrundade beslut även i planeringen av den kommunala driftsbudgeten, inte bara i planprocessen och i de enskilda investeringsbesluten. Detta kräver dock en förenkling och anpassning av metodiken (jämför med exempelvis sociala konsekvensanalyser (SKA) och hur dessa har standardiserats). Erfarenheter från dessa analyser kan även bidra till mer verksamma mål i kommunens budget. I SIGURD konstateras exempelvis att kommunens bostadspolitiska mål uttryckt som antal nyproducerade bostäder utgör ett argument mot en mer heterogen lägenhetsmix och således styr mot produktion av smålägenheter, vilket sannolikt inte ligger i målets intention.

SROI som beslutsstöd

Nyttan av en åtgärd kan delas upp i icke-monetariserbar samhällsnytta (så som förtroende för demokratin, känsla av gemenskap etc), monetariserbar samhällsnytta (såsom behörighet till gymnasiet) och aktörsuppdelad ekonomisk nytta (så som faktiska besparingar/vinster på intressentnivå), för att synliggöra vem som betalar och vem som tjänar på denna. En fullt ut genomförd SROI-analys ger en kvot mellan kostnad och nytta som visar om investeringen är lönsam utifrån ett totalekonomiskt perspektiv, vilket inte alltid speglas på intressentnivå. Exempelvis är effekter som får verkan först efter försäljningstillfället av mindre ekonomisk relevans för en aktör som bygger bostadsrätter. Nyttan med analysen är då helt avhängig att rådighet och vilja att reglera villkoren finns hos kommunen och även en beredskap att genomföra regleringar i plan eller avtal om det krävs för en god totalekonomi på samhällsnivå. I fallet Backaplan visade det sig att denna beredskap inte fanns, trots det underlag SIGURD genererat. Byggnadsnämnden beslutade sig i etapp 2 att inte reglera lägenhetsstorlekar alls, trots att indikationen från byggherrarna är att ca 82% av de kommande lägenheterna skulle bli ettor och tvåor. Motivet från nämnden var dels att reglering av förutsättningarna för privata intressenter sågs som riskabelt i sig, dels att den planbestämmelse som skulle användas sågs som obeprövad.

5.3 Användbarhet

För kommunalt vidkommande är SROI utförd i sin helhet ofta en alltför resurskrävande process jämfört med andra mer etablerade metoder för värdering och analys, såsom sociala konsekvensanalyser (SKA), trafikljusmodeller och liknande.

Styrkan ligger i att det är en standardiserad participatorisk process som styrs av enkla och tydliga principer och som används på ett likvärdigt sätt oavsett analysobjekt. Även om monetarisering ger större pedagogisk kraft och betraktas som ett tryggare underlag för beslut anser de flesta respondenter i utvärderingen av projektet att metodens stora behållning är just den verksamhetsnära intressentkartläggningen. Intressant att notera är att angelägenheten att tillämpa SROI är högre bland de som arbetar nära verksamheten än högre upp i organisationen. En tolkning av detta är att medskapandet i sig möjliggör för dessa att bidra med praktiska erfarenheter av konsekvenser som annars inte är synliga eller urskiljbara för ledningen.

Metodens genomförbarhet beror i hög utsträckning på analysobjektets komplexitet, vilket illustreras väl i SIGURD. Den gång- och cykelbro som förbinder Göteborgs centrum och Hisingen var ett relativt enkelt analysobjekt och här fick man fram trovärdiga och kvantifierbara resultat, medan lägenhetsstorlekarnas påverkan på sociala värden visade sig mycket komplext att kvantifiera, och här fick man i huvudsak nöja sig med en analys av intressenter och effektkedjor. I den utvärdering som genomförts av EKAN management ser respondenterna inte att SROI kan ersätta någon redan implementerad metod för hållbarhetsanalys, men man ser den som värdefull vid större investeringar, för att komplettera traditionella kalkyler och projektuppföljning.²⁵

Förenklad metod

En enklare metod som kombinerar befintliga kommunala analysinstrument såsom sociala konsekvensanalyser och barnkonsekvensanalyser med SROI-liknande inslag lyfts som alternativ av flera respondenter.²⁶ Även om samhällsbyggnadsfältet innehåller en stor mångfald av projekttyper och ännu fler olika kontexter kan en utvecklad metodik tas fram med stegvis ökande komplexitet utifrån projektets storlek och komplexitet. Erfarenheterna från SIGURD- projektet visar också på ett behov av framtagande av generella indikatorer och proxyvärden för olika återkommande nyckelområden och effekter. Dessa kan användas direkt i de tidiga, skissartade faserna av analysen, då en förenklad och förkortad variant av SROI skulle kunna användas för att skapa en översiktlig bild av de intressenter och effekter som skulle vara relevanta att förstå. För mer komplexa analyser kan medskapandeprocessen i definierandet av effektkedjor utöver insikter i den kvalitativa analysen utmytna i en kvalificerad bedömning av de generella värdenas relevans i det specifika fallet. För mer komplexa situationer och långtgående analyser krävs sannolikt expertstöd utifrån.

När ska det göras en SROI- analys?

Förslag till stegvis anpassning av arbetets omfattning:

1. För mindre kritiska frågeställningar och analysobjekt kan man nöja man sig med en intressentanalys, för att medvetandegöra vilka som berörs av ett beslut och en åtgärd/insats.
2. Vid frågeställningar av högre dignitet används en förenklad SROI-process där intressentanalysen och effektkedjorna fördjupas med en kartläggning av effekter som värderas kvantitativt, antingen genom färdiga proxy-termer eller andra schablonvärden eller jämförbara mått. Här skulle en utveckling där metodiken kombineras med multikriterieanalys kunna vara en framkomlig väg.
3. För komplexa frågeställningar av stor dignitet bör resurser avsättas för en fullständig SROI-analys som leds av en expert på metodiken.

Vem ska göra analysen?

²⁵ Fahlén, *Tillämpning av metoden SROI för hållbar stadsutveckling*, Ekan 2021, 26

²⁶ Fahlén, *Tillämpning av metoden SROI för hållbar stadsutveckling*, Ekan 2021, 28.

I SIGURD ansvarade projektteamet för genomförandet, men en nyckelfråga om metoden ska integreras i den ordinarie samhällsbyggnadsprocessen är vem som ska ha ansvaret att driva detta? Förslaget här är att analysen integreras i plan- och investeringsprocesserna, och principen bör därmed vara att ansvaret för denna läggs hos dem som idag ansvarar för exploaterings- och investeringskalkyler, vilket kan variera beroende på organisation och kommunens storlek. Det är oavsett viktigt att analysen sker i ett tätt samarbete med kommunens planverksamhet och att feedbackloopar etableras. I kommunens planprocess finns etablerade fora för förvaltningsövergripande dialog, såväl som dialog med medborgare och näringsliv. Genom att integrera SROI-metodiken i dessa planprocessens tidiga skeden kan såväl inomkommunala som externa intressenter så som medborgare och företagare på ett likvärdigt och strukturerat sätt inkluderas i analysen.

Det är rimligt att anta att kommunerna själva ska kunna genomföra dessa typer av analyser med avseende på de kommun- och förvaltningsekonomiska aspekterna, däremot bör man i de flesta fall då det gäller olika samhällsekonomiska och individrelaterade aspekter i första hand inhämta de forskningsresultat som eventuellt finns tillgängliga från akademi, forskningsinstitut eller konsultbolag. Rörligheten på arbetsmarknaden gör etablerandet av interna SROI-specialister till en alltför skör och individberoende lösning. För de enklare analyserna kan dock en investering i en bredare utbildningsinsats av egen personal vara ett alternativ.

Vem är mottagare av analysen?

Redskap för kommunens styr- och ledningsförmåga, liksom genomförandet av investeringar utifrån fullmäktiges budget är ytterst kommunstyrelsens angelägenhet, även om ansvaret till dels kan delegeras till annan nämnd. SROI-analysen är dock ett arbetsredskap i lika hög grad som det är ett beslutsstöd och i de tidiga faserna är mottagaren av analysen snarare den tjänsteperson eller enhet som har ansvar för det aktuella analysobjektet.

6 Slutsatser

SROI är en verksam metod för att komplettera den traditionella finansiella analysen med andra icke-monetära värden och synliggöra påverkan och effekter som annars inte finns med i beslutsprocessen. Nyttan vid samhällsbyggnadsinvesteringar uppstår om den används i tidiga skeden och när effekterna av projektet kan antas vara stora. Argumenten mot att använda SROI är strängt taget begränsade till att det är ett resurskrävande arbete och kräver specialistkompetens. Särskilt arbetet med att finna jämförbara kvantitativa värden för olika kvaliteter tar tid. En applicering av SROI på det svenska planväsendet och eller i kommunala investeringsprocesser kräver därför utveckling av en förenklad och anpassningsbar metod. Man bör inse att SIGURD som varande ett forskningsprojekt kan ha haft alltför rigorösa krav på analysen, och att projektanpassade förenklingar bör kunna göras vid tillämpning i kommunerna. Möjligheterna för anpassning för bättre tillämpbarhet lyftes, men vidareutvecklades inte i projektet. Man konstaterar dock att anpassningen bör ske utifrån vidden av projektets antagna påverkan och komplexitet,

där man för mer komplexa frågeställningar stannar vid en kvalitativ bedömningskala, utan kvantifiering. En tänkbar implementeringsprocess är att integrera delar av SROI-metodiken i existerande analysprocedurer i staden, exempelvis sociala konsekvensanalyser, miljökonsekvensanalyser och trafikanalyser.

I vissa kommuner finns centrala resurser med ansvar och kompetens att fokuserat genomföra olika typer av nyttoanalyser, utvärderingar och analysarbete (likt SROI) för att kunna bedöma olika idéer och aktiviteter/insatser, ta fram nyttorealiseringsplaner etc. Dessa resurser, kompetenser och strukturerade processer skulle kunna vara ett sätt för kommuner att kontinuerligt bygga upp och därmed skapa en förmåga att återkommande kunna genomföra exempelvis olika SROI-analyser, på uppdrag av olika förvaltningar och i olika omfattningar. Man kan också konstatera, liksom alla nya metoder, att dessa typer av analyser kräver återkommande träning och användning, vilket ger ökad färdighet för de personer som genomfört dessa.

Användandet av en fullständig SROI-analys bör begränsas till situationer där analysobjektet och kontexten är enkel att analysera. För mer komplexa frågeställningar kan i normalfallet en intressentanalys kompletteras med enklare och etablerade metoder för kvantifiering såsom social konsekvensanalys. Vid särskilt stora och viktiga investeringar bör projektet resurssättas för en fullständig SROI-analys.

Eftersom den del av SROI-processen där svårigheterna är störst är identifieringen av lämpliga indikatorer och proxies för värdering/monetarisering av åtgärdens effekter finns behov av etablerande av databaser med färdiga finansiella proxyvärden för att underlätta datainsamlingsfasen.

Många av de trösklar projektet SIGURD stötte på är troligen att betrakta som initiala och därmed övergående. Tillämpningen av metoden kan därmed i sig ses som en investeringskostnad. Efterhand som förståelsen för samband växer och data kring intressenter, lämpliga indikatorer, proxyvärden etc växer kan dessa ligga till grund för ett mindre resurskrävande arbete efter hand. Man bör också överväga möjligheten till att etablera en nationell databas för indikatorer och proxies.

Ett flertal kommunala tjänstemän från olika kommuner och verksamheter har i olika sammanhang uttryckt ett starkt intresse att komplettera nuvarande processer och analyser med den här typen av arbetsmetoder och underlag, i såväl tidiga idéstadier, planeringsprocesser som i uppföljning och utvärdering. Detta för att belysa effekterna av en insats ur bredare perspektiv och möjligheterna att strukturerat få fram ett bättre kunskaps- och beslutsunderlag.

Vid jämförelse av icke-monetariserade värden finns en risk för upplevt eller faktiskt godtycke. Här är det viktigt att hålla isär olika typer av evidens och deras kvalitativa skillnader. Vi skiljer här på vetenskaplig, organisatorisk, professionell och intressentbaserad evidens. Mycket av den data som skapas i intressentanalysen bygger på erfarenheter hos intressenterna eller kunskap som finns hos ingående professioner och organisationer. Dessa kan vara enkla eller svåra att kvantifiera, men mycket svåra att kvantifiera på ett sätt som gör en jämförelse mellan olika effekter meningsfull. Detta innebär att man inte bör ha en förväntan på att en SROI-kvot uttrycker den totala kostnaden/nyttan, eller på att all evidens skall vara vetenskaplig i ett beslutsunderlag, utan de monetära värdena bör läsas tillsammans med den textbaserade kvalitativa analysen för en helhetsbild av investeringens effekter.

7 Referenslista

Katarina Haugen, Håkan Cavenius,. Social Return on Investment (SROI) inom stadsplanering och byggd miljö, RISE 2020.

Jenny Lööf, Social Return of Investment (SROI) som värdeberäkningsmetod för strategiska innovationsprojekt, RISE 2021.

Knut Fahlén, Tillämpning av metoden SROI för hållbar stadsutveckling, Ekan 2021 .

Håkan Cavenius, Att värdera social och miljömässig påverkan av stadsbyggnadsinvesteringar, RISE 2021.

Through our international collaboration programmes with academia, industry, and the public sector, we ensure the competitiveness of the Swedish business community on an international level and contribute to a sustainable society. Our 2,800 employees support and promote all manner of innovative processes, and our roughly 100 testbeds and demonstration facilities are instrumental in developing the future-proofing of products, technologies, and services. RISE Research Institutes of Sweden is fully owned by the Swedish state.

I internationell samverkan med akademi, näringsliv och offentlig sektor bidrar vi till ett konkurrenskraftigt näringsliv och ett hållbart samhälle. RISE 2 800 medarbetare driver och stöder alla typer av innovationsprocesser. Vi erbjuder ett 100-tal test- och demonstrationsmiljöer för framtidssäkra produkter, tekniker och tjänster. RISE Research Institutes of Sweden ägs av svenska staten.

RISE Research Institutes of Sweden AB
Box 857, 501 15 BORÅS
Telefon: 010-516 50 00
E-post: info@ri.se, Internet: www.ri.se

Stadsutveckling
RISE Rapport 2023:
ISBN: